

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ПУЧКОВСЬКА ІРИНА ЙОСИПІВНА

УДК 347.4

**ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ**

12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків - 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України **Яроцький Віталій Леонідович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри цивільного права № 2.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України **Майданик Роман Андрійович**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри цивільного права;

– доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України **Стефанчук Руслан Олексійович**, Інститут законодавства Верховної Ради України, головний науковий співробітник відділу комплексних проблем державотворення;

– доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України **Васильєва Валентина Антонівна**, Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», директор інституту.

Захист відбудеться «19» червня 2018 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.02 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано «18» травня 2018 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

К.В. Гусаров

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Перехід України до ринкової економіки, що повернуло грошам роль загального еквіваленту і надало захисту майнових інтересів кредитора як повноправного власника реального значення, вивів види забезпечення виконання зобов'язання на принципово новий рівень. Їх реалізація при порушенні договору дозволяє кредитору отримати реальне виконання за порушеним боржником грошовим зобов'язанням; забезпечує сплату відсотків річних, неустойки та відшкодування збитків, чим захищаються майнові права та інтереси кредитора в повному обсязі. Гарантований захист кредитора завдяки реалізації видів забезпечення відбувається за рахунок забезпечувального джерела – певного майна або обов'язку третьої особи перед кредитором, що вигідно виділяє їх серед інших способів захисту, які застосовуються при порушенні договірних зобов'язань, зокрема мір цивільно-правової відповідальності та мір оперативного впливу.

Попри підвищений інтерес до видів забезпечення учасників договірних відносин, у тому числі суб'єктів підприємницької діяльності, судової практики, науковців, в Україні не сталося їх комплексного дослідження. Відсутність у вітчизняній науці цивільного права сучасних системних і комплексних досліджень правового феномену «види забезпечення виконання зобов'язання» не може бути компенсована дослідженнями певних забезпечень. Питання поруки, притримання, гарантії та застави, зокрема іпотеки, неодноразово розглядалися в дисертаційних роботах, але це не вирішує загальних проблем видів забезпечення: визначення характерних ознак та виконуваних ними функцій; з'ясування особливостей змісту наданого кредитору захисту їх реалізацією; відмежування від інших близьких за правовою природою мір; обрання критерію для встановлення «інших» видів забезпечення, які можуть передбачатися договором чи законом, та ін.

З огляду на сучасні виклики практики та враховуючи положення українського цивільного законодавства в царині захисту цивільних прав, зокрема відкритий перелік способів захисту, закріплення самозахисту як форми захисту, наділення учасників цивільних відносин правом встановлювати способи захисту своєю домовленістю в договорі, види забезпечення виконання зобов'язання потребують комплексного дослідження як унікальні способи захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні. Цілісне та взаємоузгоджене системне бачення сутності видів забезпечення є принципово значущим для цивілістики і практики, тією загальною платформою, без якої не може бути повноцінного уявлення про кожен із цих видів.

Теоретичною основою дисертації є здобутки українських та зарубіжних вчених різних періодів розвитку цивільно-правової думки, серед яких Т. Є. Абова, Ч. Н. Азімов, М. В. Андріанов, С. М. Андросов, К. Н. Анненков, С. С. Алексєєв, Л. М. Баранова, Ю. Г. Басін, В. А. Белов, Р. С. Бевзенко, О. А. Беляневич, Т. В. Боднар, В. І. Борисова, М. І. Брагінський, С. М. Братусь, В. А. Васильєва, І. В. Венедіктова, В. В. Вітрянський, Б. М. Гонгало, В. П. Грибанов, В. С. Єм, М. Ф. Єрмошкіна, О. А. Загорулько, О. С. Іоффе, І. С. Канзафарова, А. Г. Карапетов, Т. М. Карнаух, М. С. Карпов, Д. М. Кархальов, Т. Є. Каудиров, О. С. Кізлова, О. Г. Комісарова, О. О. Кот, В. І. Крат, Н. С. Кузнецова, О. В. Латинцев, О. Е. Лейст, Л. А. Лунц, В. В. Луць, Р. А. Майданик, О. О. Маковська, Д. І. Мейер, О. В. Михальнюк, К. Ю. Молодіко, І. Б. Новицький, О. О. Отраднова, Ю. А. Павлодський, С. В. Пахман, О. В. Петришин, О. П. Печений, С. О. Погрібний, Й. О. Покровський, Ю. Ю. Попов, В. Д. Примак, Н. Ю. Рассказова, М. О. Рожкова, С. В. Сарбаш, Г. О. Свердлик, М. М. Сібільов, В. М. Слома, Р. О. Стефанчук, Е. Л. Страунінг, І. В. Спасибо-Фатєєва, М. К. Сулейменов, Р. І. Таш'ян, Д. О. Торкін, Г. О. Уразова, Є. О. Харитонов, Ю. Є. Ходико, В. А. Хохлов, В. В. Цюра, А. В. Черних, Г. Ф. Шершеневич, В. Ф. Яковлев, І. Є. Якубівський, А. Г. Ярема, В. Л. Яроцький та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого у межах цільової комплексної програми «Проблеми ефективності правового регулювання цивільних відносин в Україні» (№ 0111U 000963).

Мета і завдання дослідження. *Метою* представленого дослідження є вирішення наукової проблеми, яка полягає у розробці сучасної цивілістичної концепції видів забезпечення виконання зобов'язань як способів захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні, що покликана доктринально обґрунтувати їх захисну природу та сприяти впровадженню ефективних законодавчих механізмів і вдосконаленню практики правозастосування.

Визначена мета дисертаційної роботи зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- проведення «ревізії» видів забезпечення виконання зобов'язань на предмет виявлення в них спільного та відмінного;
- визначення функцій забезпечень;
- встановлення сфери застосування видів забезпечення;
- виявлення визначальних ознак забезпечень;

- уточнення природи забезпечувального правовідношення (зобов'язальна чи речова);
- з'ясування акцесорності видів забезпечення як характерної їх властивості;
- розмежування видів забезпечення виконання зобов'язань із найбільш близькими мірами – мірами цивільно-правової відповідальності та мірами оперативного впливу як способами захисту прав кредитора, що застосовуються у договірних зобов'язаннях;
- проведення класифікації видів забезпечення на основі її науково обґрунтованих критеріїв;
- визначення критеріїв для встановлення «інших» видів забезпечення, які згідно із ч. 2 ст. 546 ЦК України можуть обиратися сторонами договірних відносин;
- надання рекомендацій щодо шляхів вирішення теоретичних та практичних проблем реалізації певних видів забезпечення виконання зобов'язання як способів захисту прав кредитора, встановлених на випадок можливого порушення боржником договірного зобов'язання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі встановлення та реалізації видів забезпечення виконання зобов'язань.

Предмет дослідження становлять теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань у цивільному праві України, відповідні наукові ідеї, теорії, нормативно-правові акти, практика їх застосування, в яких відображені закономірності застосування видів забезпечення виконання зобов'язань, а також українські та зарубіжні наукові джерела.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у процесі наукового дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Діалектичний та історичний методи застосовувалися для дослідження розвитку видів забезпечення виконання зобов'язання, генези наукових поглядів на ці міри; з'ясування їх захисної природи; обґрунтування можливості визнання видів забезпечення способами захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні; визначення сфери застосування забезпечень та ін. Метод системного аналізу дав змогу визначити місце видів забезпечення серед способів захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні поряд із мірами цивільно-правової відповідальності та мірами оперативного впливу; здійснити класифікацію забезпечень. Використання методів абстрагування й узагальнення, аналізу і синтезу дозволило здійснити наукове опрацювання особливостей змісту захисту, наданого видами забезпечення, і виявити їх визначальну ознаку – забезпечувальне джерело, за рахунок якого відбувається захист прав кредитора, дослідити

особливості реалізації майнових (речових) та особистих (зобов'язальних) забезпечень. Порівняльно-правовий метод сприяв розкриттю притаманних правовим системам окремих зарубіжних країн підходів до правової регламентації видів забезпечення і виявленню можливостей для використання набутого ними досвіду при вдосконаленні вітчизняного законодавства і практики правозастосування.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в українській науці цивільного права комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем видів забезпечення виконання зобов'язань, у якому на доктринальному рівні обґрунтовується захисна природа забезпечень, а саме – можливість визнання їх способами захисту прав кредитора, що мають забезпечувальне джерело (певне майно чи обов'язок третьої особи перед кредитором) і встановлені на випадок можливого порушення боржником договірною зобов'язання. Наукова новизна конкретизована у положеннях, що виносяться на захист.

Уперше:

1. Обґрунтовано, що види забезпечення за своєю суттю, яка обумовлена їх призначенням, є способами захисту, встановленими договором або законом в інтересах кредитора на випадок можливого порушення боржником договірною зобов'язання. Цим самим істотно зміщуються акценти цих інституцій – від виконання ними функції забезпечення належного виконання обов'язків боржником до забезпечення прав кредитора шляхом надання йому виконання за порушеним боржником зобов'язанням у порядку захисту його прав за рахунок забезпечувального джерела – певного майна (застава та притримання) чи обов'язку третьої особи перед кредитором (порука та гарантія).

2. Показано, що захист прав кредитора реалізацією видів забезпечення виконання зобов'язань здійснюється не шляхом безпосереднього впливу на боржника як порушника і тому не є таким наочним, як при реалізації мір цивільно-правової відповідальності або мір оперативного впливу, віднесення яких до способів захисту в доктрині цивільного права є усталеним.

3. Доведено, що забезпечувальна функція, виконання якої традиційно приписується видам забезпечення, є лише однією з двох складових охоронної функції, що виконується забезпеченнями поряд із захисною функцією. Спростовується особливе «гарантування» видами забезпечення належного виконання договірною зобов'язання: вони стимулюють боржника до належного виконання зобов'язання самим фактом свого існування, реалізуючись виключно у разі порушення зобов'язання з метою захисту прав кредитора, як це й лічить охоронним мірам.

4. Виявлено визначальну ознаку видів забезпечення виконання зобов'язання, яка дає змогу їх відмежувати від інших способів захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні, передусім від мір оперативного впливу і цивільно-правової відповідальності. Такою ознакою виступає забезпечувальне джерело (або джерело виконання порушеного зобов'язання) – певне майно (застава та притримання) чи обов'язок третьої особи перед кредитором (порука та гарантія), завдяки чому кредитор отримує виконання за порушеним боржником зобов'язанням та відшкодування витрат, викликаних порушенням, у порядку захисту своїх прав.

5. Сформульовано поняття видів забезпечення як встановлених договором або законом на випадок можливого порушення боржником забезпеченого договору способів захисту, які дають змогу кредитору: 1) отримати виконання за порушеним боржником грошовим зобов'язанням (суму боргу, проценти) та, як правило, 2) притягнути порушника до цивільно-правової відповідальності за рахунок забезпечувального джерела – спеціально призначеного для цього майна або обов'язку третьої особи виконати грошове зобов'язання.

6. Обґрунтовано, що форма та розмір забезпечувального джерела як визначальної ознаки забезпечень обмежують сферу їх застосування зобов'язаннями договірними, як правило – грошовими, адже завдяки реалізації забезпечень кредитор може отримати виключно грошову суму. Оскільки недоговірне зобов'язання, зокрема з відшкодування шкоди, виникає з факту спричинення шкоди, то розмір вимоги, як і суб'єктивний склад, наперед невідомі, що унеможливує створення забезпечувального джерела на випадок порушення боржником обов'язку по відшкодуванню спричиненої шкоди.

7. Доведено, що акцесорність як безспірна властивість видів забезпечення обумовлена виключно їх захисним призначенням. Це їх сутність як способів захисту, що мають забезпечувальне джерело, і встановлених на випадок можливого порушення договору. Право кредитора звернути стягнення на заставлене майно, вимагати сплати грошової суми від поручителя чи гаранта, будучи безпосередньо пов'язаним із фактом порушення забезпеченого зобов'язання, є правом на захист, що входить до змісту суб'єктивного права кредитора за забезпеченим зобов'язанням і відповідно не буде реалізоване у разі недійсності та припинення цього зобов'язання.

8. Обґрунтовано розмежування видів забезпечення виконання зобов'язань та мір цивільно-правової відповідальності залежно від змісту наданого ними захисту кредитору. Міри відповідальності захищають порушені інтереси кредитора шляхом надання останньому права пред'явити

додаткову (крім основної – про виконання порушеного зобов'язання) вимогу до боржника (про відшкодування спричинених порушенням договору збитків, сплату неустойки, процентів річних, повернення подвійної суми завдатку), збільшуючи в такий спосіб обов'язок останнього. А види забезпечення виконання зобов'язання – шляхом надання кредитору виконання за порушенням боржником зобов'язанням у повному обсязі та, як правило, можливістю відшкодувати спричинені порушенням договору збитки, стягнути неустойку, проценти річних за рахунок спеціально створеного для цього забезпечувального джерела (певного майна чи обов'язку третьої особи перед кредитором).

9. Обґрунтовано висновок про різну «захисну силу» мір цивільно-правової відповідальності та видів забезпечення виконання зобов'язання на користь останніх з огляду на зміст наданого ними захисту кредитору, що необхідно враховувати учасникам договірних відносин.

10. Спростовано твердження про «подвійну природу» неустойки та завдатку (вид забезпечення та міра відповідальності) та доведено визнання їх мірами цивільно-правової відповідальності з огляду на зміст наданого ними захисту. При встановленні неустойки закон або договір не визначає певне майно, за рахунок якого має здійснюватися захист кредитора, та не покладає обов'язку виконати порушене боржником зобов'язання на третю особу. Як і неустойка, завдаток відіграє роль штрафу, з тією лише різницею, що сума передається боржником ще до порушення. При порушенні договору кредитором, який отримав завдаток, останній взагалі нічим не відрізняється від неустойки, являючи собою додаткову вимогу до порушника.

11. Доведено, що саме зміст наданого кредитору захисту при порушенні договору боржником виступає критерієм розмежування видів забезпечення виконання зобов'язань та мір оперативного впливу. Якщо міри оперативного впливу дозволяють кредитору терміново відреагувати на порушення договору боржником – не виконувати своїх обов'язків за договором чи змінити умови його виконання, щоб не понести збитків чи не зазнати їх збільшення, або, притримуючи річ боржника, домагатися виконання порушеного обов'язку, то види забезпечення виконання зобов'язання надають кредитору можливість отримати реальне виконання порушеного боржником зобов'язання завдяки створеному із цією метою забезпечувальному джерелу.

Відповідно при з'ясуванні природи притримання (§ 7 гл. 49 ЦК України) потрібно розрізнити як самостійні способи захисту: право кредитора: притримати річ боржника (ст. 594 ЦК України), що є мірою оперативного впливу, та задовольнити свою вимогу за рахунок звернення стягнення на притриману річ (ст. 597 ЦК України) – вид забезпечення виконання зобов'язання.

12. Обґрунтовано, що саме зміст забезпечувального джерела (певне майно чи обов'язок третьої особи перед кредитором) виступає критерієм поділу видів забезпечення на майнові (речові) та особисті (зобов'язальні). До перших мають бути віднесені застава та притримання, а до других – порука та гарантія.

13. Обґрунтовано висновок про визнання забезпечувального джерела (певного майна чи обов'язку третьої особи перед кредитором виконати порушене боржником зобов'язання) критерієм при визначенні «інших» видів забезпечення виконання зобов'язань, які згідно з ч. 2 ст. 546 ЦК України можуть встановлюватися законом чи на розсуд сторін. Такі види наявні лише коли певна правова міра дозволяє захистити права кредитора в найбільш бажаний для нього спосіб – шляхом надання за її рахунок: 1) виконання за порушенням боржником зобов'язанням і 2) відшкодування викликаних порушенням витрат та/або встановлених на такий випадок штрафних санкцій як реалізацією мір цивільно-правової відповідальності.

14. Доведено, що кредитор за забезпеченим зобов'язанням і забезпеченням завжди одна й та ж особа. Право за забезпеченням (право вимоги до поручителя чи гаранта або право на власні дії при заставі та притриманні) завжди належить кредитору за забезпеченим зобов'язанням, оскільки являє собою право на захист у встановлений цим забезпеченням спосіб на випадок можливого порушення забезпеченого зобов'язання боржником.

Удосконалено:

15. Твердження про паралельне існування «мір охорони» щодо всіх прав (абсолютних та відносних) та «забезпечувальних мір» – лише щодо прав кредитора у договірному зобов'язанні. Їх призначення – не допустити, відвернути порушення прав уповноваженої особи і забезпечити їх захист у разі порушення.

16. Наукову концепцію про виділення в структурі охорони регулятивної, забезпечувальної та захисної ланок з метою підкреслити, що крім позитивного регулювання суспільних відносин та їх захисту у разі порушення саме в межах забезпечувальної ланки відбувається запобігання порушенню норм права, договору завдяки встановленню заборон чи санкцій, які спонукають утримуватися від скоєння протиправних вчинків. З огляду на існування основних функцій права – регулятивної та охоронної наголошується, що регулятивну ланку охорони обслуговує регулятивна функція, а охоронна – забезпечувальну та захисну.

17. Науковий підхід, згідно з яким суб'єктивне право кредитора в договірному зобов'язанні включає в себе як право вимоги до боржника, так і право обрати певний спосіб захисту на випадок можливого

порушення останнім зобов'язання, у тому числі шляхом встановлення певного виду забезпечення виконання зобов'язання. Реалізація прав кредитора за забезпеченням при порушенні договору означає реалізацію його права на захист встановленим забезпечувальним договором чи законом способом захисту.

18. Теоретичні узагальнення щодо системного підходу до питань захисту цивільних прав, що включає способи захисту як матеріально-правові міри, завдяки яким можливе припинення порушення прав та їх відновлення, і засоби захисту як активні міри, а саме дії, у тому числі процесуальні, які мають бути здійснені уповноваженою особою для встановлення та реалізації способів захисту. Реалізація видів забезпечення виконання зобов'язань як способів захисту потребує таких дій уповноваженої особи (кредитора), як укладення правочину по встановленню певного забезпечення; звернення до поручителя чи гаранта з вимогою про виконання їх обов'язків як забезпечувальних боржників, а у разі невиконання – з позовом до суду про примусове виконання; звернення стягнення в позасудовому чи судовому порядку на заставлене майно; звернення стягнення в судовому порядку на притримуване майно, тощо. Відповідно, реалізація видів забезпечення виконання зобов'язань здійснюється кредитором і шляхом самозахисту, і в юрисдикційній формі.

19. Правову позицію, згідно з якою цивільно-правова відповідальність, виступаючи різновидом юридичної відповідальності, може мати лише ретроспективний характер, тобто виступати негативним наслідком правопорушення, правовою реакцією на нього.

20. Науковий підхід, згідно з яким міри оперативного впливу є різновидом мір самозахисту – дій фактичного та юридичного характеру (ч. 2 ст. 19 ЦК України). Односторонній, позасудовий характер застосування мір оперативного впливу становить їх основну цінність як способів захисту, що дозволяють кредитору з найменшими майновими і часовими втратами захистити свої права та інтереси у разі порушення договору контрагентом.

21. Правову позицію, згідно з якою міри оперативного впливу не пов'язані із відновленням майнової сфери потерпілого, оскільки це відбувається за рахунок майна правопорушника, що в односторонньому порядку без державного примусу можливе лише за його згодою.

Набули подальшого розвитку:

22. Положення про те, що під «іншими вимогами» кредитора, які він може задовольнити за рахунок притримуваної речі згідно з ч. 2 ст. 594 ЦК України, слід розуміти грошові вимоги, які виникають з інших договорів, укладених між тими ж сторонами, строк виконання яких вже настав.

23. Правова позиція, згідно з якою оперативна природа притримання як виду забезпечення обумовлює задоволення вимог кредитора виключно в судовому порядку шляхом продажу з публічних торгів і виключає можливість продажу кредитором предмета притримання будь-якій особі-покупцеві або переходу права власності на нього до кредитора за правилами, встановленими законодавцем для застави.

24. Наукові погляди, що виникнення заставних правовідносин у випадку застави векселів вимагає наявності таких юридичних фактів, як оформлення договору застави; вчинення заставного індосаменту та передачі векселя заставодержателю, а сам по собі заставний індосамент є простим відсиланням до застави, а не формою вираження такої застави.

25. Наукові положення про відповідальність поручителя, якою, як у законодавстві, так і в юридичній літературі, традиційно називається його комплексний обов'язок: 1) виконати грошове зобов'язання у разі його порушення боржником – сплатити суму основного боргу та проценти за користування чужими грошима та 2) сплатити проценти, викликані простроченням, неустойку, якщо вона була встановлена договором, та відшкодувати збитки, якщо їх зазнав кредитор у зв'язку з порушенням боржником грошового зобов'язання. Самостійна відповідальність поручителя настає у разі порушення ним цього обов'язку і передбачає сплату трьох процентів річних від простроченої суми, а також неустойки, якщо вона передбачалася договором поруки на такий випадок.

26. Науковий висновок про те, що порука та майнова порука (коли заставодавцем виступає не боржник за основним зобов'язанням, а третя особа – майновий поручитель) – це різні види забезпечення виконання зобов'язання, а саме – порука і застава. Забезпечувальне джерело, за рахунок якого здійснюється захист прав кредитора, у першому випадку становить обов'язок поручителя, який відповідає всім своїм майном, на яке може звертатися стягнення, а в другому – предмет застави – певне майно, передане майновим поручителем як заставодавцем.

27. Твердження про неможливість існування гарантії-забезпечення лише як односторонньо зобов'язуючого правочину, виданого гарантом на користь бенефіціара (ч. 1 ст. 560 ЦК України). Враховуючи, що гарантія видається на виконання гарантом свого обов'язку за укладеним з принципалом договором про видачу гарантії, а той спирається на умови основного договору, укладеного між боржником та кредитором, забезпечувальна конструкція гарантії охоплює три правочини, у яких кредитор (бенефіціар) має право вимоги за основним зобов'язанням, а в разі його порушення – і за гарантією. Лише в цілісності ця конструкція є одним з видів забезпечення виконання зобов'язання.

28. Науковий висновок, що незалежність гарантії від основного зобов'язання, проголошена законодавцем у ст. 562 ЦК України, означає її самостійність лише у відносинах кредитора (бенефіціара) з гарантом. Гарантія визначена незалежним зобов'язанням саме для того, щоб визнати обставини, які стосуються основного зобов'язання, незначущими для правовідносин гаранта та кредитора (бенефіціара), зокрема на випадок оспорювання боржником дійсності основного договору. У відносинах же кредитора (бенефіціара) з боржником (принципалом) кредитор зобов'язаний користуватися гарантією відповідно до домовленості з боржником, і в цих відносинах право кредитора заявити вимогу за гарантією гаранта є залежним від основного зобов'язання.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки, практичні пропозиції можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження особливостей реалізації видів забезпечення, мір цивільно-правової відповідальності та мір оперативного впливу з метою розвитку вчення про способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні;

– у правотворчій діяльності – як теоретичний матеріал при опрацюванні і прийнятті законів та інших нормативно-правових актів у сфері договірних відносин, для удосконалення положень чинного законодавства щодо видів забезпечення як способів захисту та реалізації певних видів забезпечення в інтересах ефективного захисту кредитора;

– у правозастосовній сфері – для удосконалення правозастосовної практики в напрямі забезпечення єдності застосування норм закону у сфері захисту прав кредитора у договірних зобов'язаннях, зокрема при підготовці постанов Пленуму Верховного Суду України по розгляду цивільних справ, що виникають з кредитних правовідносин; реалізації застави, перш за все іпотеки; поруки, гарантії та притримання;

– у навчальному процесі – під час викладання дисциплін «Цивільне право України» та «Договірне право» у вищих навчальних закладах України; при підготовці навчально-методичного забезпечення (підручників та навчальних посібників); у науково-дослідній роботі студентів.

Висновки і пропозиції, обгрунтовані у дисертації, використовуються Господарським судом Харківської області при розгляді проблемних питань реалізації певних видів забезпечення виконання зобов'язань (Акт впровадження від 12.02.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою, в якій висвітлено авторські позиції щодо видів забезпечення як способів захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні. Викладені у

роботі наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, отримані дисертанткою самостійно.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на розширеному засіданні Відділення цивільно-правових наук Національної академії правових наук України (м. Київ, 12 грудня 2017 р.) та засіданні кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, 16 лютого 2018 р.).

Основні результати дисертації оприлюднені у виступах автора на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях всеукраїнського та міжнародного рівня. Це, зокрема, такі: Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 2–3 червня 2006 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретичні та практичні проблеми реалізації Конституції України» (м. Харків, 29–30 червня 2006 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Конституційний процес в Україні: здобутки та проблеми» (м. Харків, 25–26 червня 2009 р.); науково-практична конференція «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 22 травня 2010 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Перспективні напрямки розвитку науки цивільного права» (м. Харків, 1–2 жовтня 2010 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства» (м. Харків, 25 лютого 2011 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання)» (м. Київ, 10 листопада 2011 р.); науково-практична конференція «Методологія дослідження проблем цивільного права та процесу» (м. Харків, 26 травня 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства» (м. Харків, 16 березня 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Приватноправове регулювання суспільних відносин: традиції, сучасність, перспектива» (м. Одеса, 19–20 квітня 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми науки і практики цивільного, житлового та сімейного права» (м. Харків, 15 лютого 2013 р.); науково-практична конференція «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 25 травня 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Правова доктрина – основа формування правової системи держави» (м. Харків, 20–21 листопада 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми приватного права» (м. Харків, 28 лютого 2014 р.); науково-практична конференція «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 7 червня 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція

«Актуальні проблеми приватного права» (м. Харків, 27 лютого 2015 р.); науково-практична конференція «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 30 травня 2015 р.); науково-практична конференція «Актуальні проблеми приватного права» (м. Харків, 19 лютого 2016 р.); науково-практична конференція «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 27 травня 2016 р.); International Scientific-Practical Conference «Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine» (Sandomierz, January 27–28, 2017); науково-практична конференція «Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин» (м. Харків, 17 лютого 2017 р.); науково-практична конференція «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 19–20 травня 2017 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки, сформульовані в дослідженні, висвітлені у двох одноосібних і трьох колективних монографіях, 34 статтях, опублікованих у вітчизняних фахових для юридичних наук виданнях, 9 наукових статтях у періодичних наукових виданнях інших країн, а також тезах 34 доповідей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та «круглих столів».

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які охоплюють 13 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (648 найменувань) і 2 додатків. Загальний обсяг рукопису становить 468 сторінок, з яких 398 сторінок – основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, грантами, встановлено мету і завдання дослідження, його об'єкт та предмет, охарактеризовано методи наукового пізнання, використані у дослідженні, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та про публікації за темою дисертації, анонсовано структуру дисертації, зазначено її загальний обсяг.

Розділ 1 «Сутність видів забезпечення виконання зобов'язань (забезпечень)» складається з чотирьох підрозділів, три з яких присвячені з'ясуванню природи видів забезпечення виконання зобов'язань через дослідження їх характерних ознак, виконуваних функцій та сфери застосування, і підрозділу, в якому здійснено класифікацію видів забезпечення виконання зобов'язання.

У підрозділі 1.1 *«Проблеми формування інституту видів забезпечення виконання зобов'язань. Визначальна ознака та поняття забезпечень»* висвітлюються проблеми формування інституту видів

забезпечення виконання зобов'язань. По-перше, це різна природа поименованих видів забезпечення виконання зобов'язань. Так, крім забезпечень, у гл. 49 ЦК України закріплено міри оперативного впливу (право притримання) та цивільно-правової відповідальності (неустойка і завдаток). По-друге, це визнання доктриною цивільного права видів забезпечення як мір, призначених перш за все стимулювати боржника до належного виконання зобов'язання. По-третє, закріплення в законі спільної для усіх забезпечень ознаки – їх акцесорного (додаткового) характеру (ст. 548 ЦК України) з одночасним встановленням винятку щодо гарантії, незалежність якої від основного зобов'язання проголошена в ст. 562 ЦК України. І все це при відсутності в українському законодавстві дефініції виду забезпечення виконання зобов'язання та можливості встановлення «інших» забезпечень законом або договором (ч. 2 ст. 546 ЦК України).

Акцент зроблено на відсутності загально визначених наукою цивільного права ознак видів забезпечення, які дозволили б вести мову про самостійний інститут забезпечень і можливість відмежувати їх від близьких за призначенням мір, зокрема мір цивільно-правової відповідальності та оперативного впливу.

«Ревізія» видів забезпечення виконання зобов'язань на предмет виявлення їх спільного та відмінного як спільне дозволяє назвати реалізацію цих мір виключно при порушенні зобов'язання передбаченим певним видом забезпечення способом, що свідчить про їх природу як способів захисту. Лише за такого підходу можна побачити істотну ознаку забезпечень, яка обумовлена змістом наданого кредитором захисту – отриманням виконання за порушенням боржником грошовим зобов'язанням. Здійснення такого особливого захисту видами забезпечення виконання зобов'язання відбувається завдяки спеціально створеному для цього джерелу. Саме наявність забезпечувального джерела (джерела виконання порушеного зобов'язання) виступає визначальною ознакою видів забезпечення виконання зобов'язань, дозволяючи відокремити їх від інших способів захисту прав кредитора, що застосовуються у договірних зобов'язаннях. Таке джерело може становити як певне майно, так і обов'язок третьої особи (що не є стороною забезпеченого зобов'язання) виконати зобов'язання у разі його порушення боржником. Наявність забезпечувального джерела дозволяє кредитором захистити свої права в найбільш бажаний для нього спосіб – шляхом одержання виконання за порушенням зобов'язанням.

З огляду на захисне призначення забезпечень та забезпечувальне джерело як їх визначальну ознаку сформульовано визначення видів забезпечення виконання зобов'язання.

У підрозділі 1.2 «Функції видів забезпечення виконання зобов'язання» наголошується на тому, що оскільки підставою для реалізації видів забезпечення (а саме завдяки реалізації види забезпечення проявляють себе) є факт невиконання або неналежного виконання зобов'язання, а їх застосування дає змогу кредитору захистити свої права, то визначальною функцією видів забезпечення виконання зобов'язань виступає захисна (у цьому ж значенні – компенсаційна, відновна) функція. Аналіз видів забезпечення, встановлених як законом, так і договором, дозволяє побачити, що при реалізації забезпечення кредитор отримує виконання порушеного боржником зобов'язання або від третьої особи (поручителя, гаранта), або завдяки зверненню стягнення на заставлене чи притримуване майно виключно в порядку захисту своїх прав, а не шляхом стимулюючого впливу на боржника. Сама ж потенційна можливість застосування видів забезпечення виконання зобов'язання є стимулом до належного виконання обов'язків боржником, що вказує на виконання забезпеченнями стимулюючої (превентивної, запобіжної, виховної) функції. Її реалізація здійснюється пасивно, тобто саме встановлення забезпечення договором чи законом спонукає боржника виконати зобов'язання належним чином під загрозою реалізації у разі порушення. При характеристиці видів забезпечення пропонується відмовитися від застосування такого поняття, як «забезпечувальна функція», враховуючи її загальноновживане розуміння лише як стимулюючої.

У підрозділі 1.3 «Сфера застосування видів забезпечення виконання зобов'язань» доводиться, що розмір та форма забезпечувального джерела як визначальної ознаки забезпечень обмежують сферу їх застосування зобов'язаннями договірними, перш за все – грошовими.

Захист прав кредитора завдяки забезпечувальному джерелу передбачає створення останнього у розмірі вимоги кредитора за забезпеченим зобов'язанням та безпосередньо чи опосередковано боржником; розмір вимоги має бути чітко визначений (це є наріжним каменем відносин за забезпеченням); особа боржника має бути відома кредитору (при встановленні забезпечення боржником) чи кредитору та третій особі (при встановленні забезпечення за рахунок боржника третьою особою), що є характерним саме для договірних зобов'язань. Оскільки недоговірне зобов'язання, зокрема з відшкодування шкоди, виникає з факту спричинення шкоди, то ані розмір вимоги, ані суб'єктний склад наперед невідомі і відповідно неможливо створити й джерело для забезпечення виконання цього зобов'язання, за рахунок якого буде здійснюватися захист прав кредитора, у разі якщо боржник не виконає покладеного на нього обов'язку – відшкодувати спричинену шкоду в повному обсязі.

Аналіз положень статей 554, 563, 566, 572, 589 ЦК України, та ст. 19 Закону України «Про заставу», ст. 7 Закону України «Про іпотеку», ст. 22 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» дозволяє зробити висновок про грошову природу як забезпечувального джерела, так і забезпеченого зобов'язання. Враховуючи, що завдяки забезпечувальному джерелу кредитор може отримати виключно гроші, такий захист є оптимальним саме при порушенні грошового зобов'язання, створюючи для кредитора той же майновий результат, що і фактичне виконання. Отримання за рахунок забезпечувального джерела грошової суми дозволяє кредитору захистити свої порушені права також при порушенні негрошового зобов'язання. При цьому зміст наданого кредитору захисту різний. При порушенні грошового зобов'язання реалізація виду забезпечення надає кредитору виконання порушеного грошового зобов'язання в натурі та забезпечує реалізацію мір цивільно-правової відповідальності, а при порушенні негрошового – лише мір цивільно-правової відповідальності, зокрема гарантуючи кредитору відшкодування збитків у повному обсязі та сплату неустойки, якщо вона передбачалася на такий випадок.

У підрозділі 1.4 «Класифікація видів забезпечення виконання зобов'язання» здійснено критичний аналіз існуючих у літературі класифікацій видів забезпечення виконання зобов'язань та запропоновано їх поділ за таким критерієм, як зміст забезпечувального джерела, – на майнові (речові) та особисті (зобов'язальні).

Майнові (речові) види забезпечення спираються на визначене договором чи законом певне майно, на яке кредитор має право звернути стягнення на задоволення своєї вимоги при порушенні зобов'язання (застава, притримання), а особисті (зобов'язальні) забезпечення – на обов'язок третьої особи виконати порушене боржником грошове зобов'язання на користь кредитора (порука, гарантія).

Як додаткові критерії поділу видів забезпечення пропонується застосовувати підставу їх виникнення та особу, яка створила забезпечувальне джерело. Зокрема притримання сконструйоване законодавцем як законний вид забезпечення виконання зобов'язання; застава може встановлюватися договором, законом, рішенням суду; порука та гарантія – договором. З огляду на особу розрізняються види забезпечення, встановлені: 1) третьою особою – порука та гарантія; 2) боржником чи третьою особою – застава; 3) боржником – притримання.

Розділ 2 «Захисне призначення видів забезпечення виконання зобов'язання» складається з трьох підрозділів, у яких доводиться визнання видів забезпечення способами захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні, а також обумовленість акцесорності забезпечень їх захисним призначенням.

У підрозділі 2.1 «*Види забезпечення виконання зобов'язань як забезпечувальні та охоронні міри*» доводиться тотожність понять «забезпечувальні» та «охоронні» міри.

«Міри охорони» та «забезпечувальні міри» – це одні й ті ж міри, що в науці цивільного права існують паралельно: охоронні – щодо всіх прав (абсолютних та відносних), а забезпечувальні – лише щодо прав зобов'язальних. Їх призначення – не допустити, відвернути порушення прав уповноваженої особи і забезпечити їх захист у разі порушення. Охорона перш за все спрямована на попередження, відвернення правопорушення, а вже потім – на ліквідацію його наслідків, що дозволяє розглядати серед охоронних мір не лише реалізацію санкцій, а й їх встановлення з метою відвернення, попередження правопорушення. Застосування поняття «забезпечувальні міри» у зобов'язальному праві замість «міри охорони» (охоронні міри) та розуміння останнім часом охоронних відносин у вузькому значенні – як таких, що виникають у зв'язку із порушенням, призвело до невірної сприйняття дослідниками забезпечувальних мір тільки як стимулюючих, а охоронних – тільки як захисних.

Враховуючи, що право на захист включається до змісту суб'єктивного права, а характер самої вимоги про захист права визначається характером порушеного матеріального права, зміст і призначення якого в основному визначає й спосіб його захисту, суб'єктивне право кредитора в договірному зобов'язанні включає в себе як право вимоги до боржника як зобов'язаної особи, так і право обрати певний спосіб захисту на випадок можливого порушення боржником зобов'язання, у тому числі шляхом встановлення певного виду забезпечення виконання зобов'язання.

З метою закріплення видів забезпечення, мір відповідальності та мір оперативного впливу як мір, розрахованих на охорону зобов'язання, тобто стимулювання боржника до належного виконання зобов'язання і захист порушених прав кредитора у разі порушення зобов'язання боржником, пропонується об'єднати гл. 49 ЦК України «Забезпечення виконання зобов'язання» та гл. 51 ЦК України «Правові наслідки порушення зобов'язання. Відповідальність за порушення зобов'язання» в одну главу під назвою «Охорона зобов'язання».

У підрозділі 2.2 «Види забезпечення виконання зобов'язання як способи захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні» спростовується визнання видів забезпечення виконання зобов'язання особливими мірами, які забезпечують належне виконання боржником свого обов'язку, і доводиться, що реалізація будь-якого із видів забезпечення виступає певним способом захисту прав кредитора, встановленим договором або законом в інтересах кредитора на випадок можливого порушення боржником договірної зобов'язання.

Пропонується системний підхід до питань захисту цивільних прав, що включає способи захисту як матеріально-правові міри, які виступають метою і результатом захисту, яких добивається суб'єкт захисту, розраховуючи, що таким чином припинить порушення своїх прав та відшкодує понесені збитки, які виникли у зв'язку з порушенням, або іншим чином згладить негативні наслідки порушення, і засоби захисту як активні міри, а саме дії, у тому числі процесуальні, які мають бути здійснені уповноваженою особою для встановлення та реалізації способів захисту. Реалізація видів забезпечення виконання зобов'язань як способів захисту потребує таких дій уповноваженої особи (кредитора) як укладення правочину по встановленню певного забезпечення, а у разі порушення забезпеченого договору – звернення до поручителя чи гаранта з вимогою про виконання їх обов'язків як забезпечувальних боржників або звернення стягнення на заставлене чи притримуване майно з метою захисту свого порушеного права. Виконання таких дій кредитором дозволить йому отримати суму боргу за порушенням боржником зобов'язанням як мінімум, а як максимум – ще й притягти винного боржника як порушника до відповідальності за порушення договору, що і є тією метою (результатом), для досягнення якої і встановлювалося певне забезпечення. Досягається ця мета шляхом здійснення засобів захисту як певних дій, порядок, зміст та послідовність здійснення яких безпосередньо залежить від певного виду забезпечення виконання зобов'язання як способу захисту. Такий підхід дозволяє застосовувати єдину термінологію щодо захисту в цивільному та цивільно-процесуальному праві – зокрема, у разі неможливості реалізації певного забезпечення як способу захисту прав кредитора у добровільному порядку остання здійснюється в юрисдикційному порядку через позов про присудження (виконавчий позов) як засіб захисту. Реалізація певних видів забезпечення виконання зобов'язання належить до відновлювальних способів захисту, надаючи кредитору виконання за порушенням боржником грошовим зобов'язанням і відшкодування спричинених цим порушенням витрат, що не лише цілком відповідає характеру порушеного права кредитора, а й найбільш повно задовольняє

майнові інтереси останнього порівняно з іншими способами захисту, які застосовуються при порушенні договору, зокрема, в порівнянні з реалізацією мір оперативного впливу та мір цивільно-правової відповідальності.

У підрозділі 2.3 «Акцесорність – наслідок захисної природи видів забезпечення виконання зобов'язання» обґрунтовується, що властивість акцесорності видів забезпечення виконання зобов'язання – це їх сутність як способів захисту, встановлених на випадок можливого порушення договору у вигляді забезпечувального джерела. Останнє з моменту створення існує поряд (паралельно) із забезпеченим ним зобов'язанням допоки залишається потенційна загроза порушення забезпеченого договору, тобто до припинення останнього.

Наголошується, що «зв'язаність» забезпечення із забезпеченим зобов'язанням унеможлиблює відступлення прав кредитором за забезпеченням без передання прав вимоги за забезпеченим зобов'язанням. Не може кредитор відступити й вимогу за забезпеченим договором, залишаючи собі права за забезпеченням, оскільки останні гарантують захист кредитору обраним способом при порушенні тільки забезпеченого зобов'язання.

Положення ч. 2 ст. 548 ЦК України про те, що «недійсність основного зобов'язання (вимоги) спричиняє недійсність правочину щодо його забезпечення» слід розуміти як такі, що поширюються і на забезпечення, встановлені законом. Останні так само поділяють долю основного зобов'язання, у тому числі у зв'язку з визнанням його недійсним. У договірних забезпеченнях цей зв'язок наглядніше, оскільки вони з моменту виникнення існують поряд із забезпеченим зобов'язанням, як його «тінь», а законні «проявляються» тільки при порушенні.

Реалізація забезпечення кредитором, у тому числі в примусовому порядку, залежить від можливості примусового здійснення ним забезпеченої вимоги. Правило щодо впливу позовної давності до додаткової вимоги одночасно зі впливом строку позовної давності до основної вимоги, закріплене ст. 266 ЦК України, означає, що вимоги, пов'язані із застосуванням видів забезпечення виконання зобов'язань, можуть бути пред'явлені кредитором у межах позовної давності у зв'язку з порушенням основного зобов'язання як реалізація певних способів захисту прав кредитора, якщо менший строк не встановлено законом. Останнє має місце, зокрема, при припиненні поруки згідно з ч. 4 ст. 559 ЦК України.

Розділ 3 «Співвідношення забезпечень з мірами цивільно-правової відповідальності та мірами оперативного впливу» складається з трьох підрозділів і висвітлює особливості мір цивільно-правової відповідальності та мір оперативного впливу як найбільш близьких до видів забезпечення способів захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні. Окрема увага приділена спростуванню «подвійності природи» неустойки та завдатку (вид забезпечення та міра відповідальності), а також розмежуванню таких способів захисту, як право притримання (міра оперативного впливу) та притримання (вид забезпечення).

У підрозділі 3.1 «Функції та визначальні ознаки мір відповідальності. Підстава розмежування з видами забезпечення виконання зобов'язання» висловлюється думка, що, виступаючи різновидом юридичної відповідальності, цивільно-правова відповідальність, єдиною підставою якої є порушення суб'єктивних цивільних прав – як майнових, так і особистих немайнових, може мати лише ретроспективний характер, тобто виступати як негативний наслідок правопорушення, як правова реакція на нього.

Цивільне право, зосереджуючи увагу на потерпілому, центральне місце у визначенні цивільно-правової відповідальності відводить функції захисту цивільних прав та інтересів. Зміст цього захисту полягає у компенсації (грошовій або майновій) негативних наслідків правопорушення, що досягається завдяки загальній (універсальній) формі (мірі) цивільно-правової відповідальності – відшкодуванню збитків (ст. 623 ЦК України). Штрафну функцію виконують такі міри цивільно-правової відповідальності, як штрафна неустойка (ст. 624 ЦК України) та завдаток (ст. 571 ЦК України). Стимулююча функція відповідальності знайшла закріплення в ч. 3 ст. 14 ЦК України вказівкою на забезпечення виконання цивільних обов'язків засобами заохочення та відповідальністю. Вона за змістом збігається із превентивною (попереджувальною чи запобіжною), оскільки стимулювання (виховання) особи в дусі закону і означає попередження правопорушень з її боку. Тому відповідальність вже самою ймовірністю її застосування стимулює боржника до належного виконання зобов'язання.

Порівняння характерних ознак та виконуваних функцій мірами (формами) цивільно-правової відповідальності та видами забезпечення виконання зобов'язання доводить їх значну схожість: 1) встановлюються законом та договором; 2) реалізуються у разі правопорушення (договору боржником); 3) застосовуються як шляхом самозахисту (безпосереднього звернення кредитора до боржника з вимогою), так і в юрисдикційному порядку (шляхом пред'явлення позову про звернення стягнення на

заставлене чи притримуване майно, про примусове виконання свого обов'язку поручителем чи гарантом або про стягнення неустойки чи відшкодування збитків); 4) у результаті захисту відновлюють порушений майновий стан кредитора за рахунок зменшення майна боржника (міри відповідальності – безпосередньо, види забезпечення – як безпосередньо (притримання, застава), так і опосередковано (порука, гарантія)), – коли до боржника звертається з регресною вимогою поручитель чи гарант після сплати грошової суми кредитору за боржника; 5) стимулюють боржника до належного виконання договору, а у разі порушення останнього – захищають права кредитора, виконуючи як стимулюючу, так і захисну функцію. Розмежувати зазначені міри можливо лише на стадії їх реалізації, тобто залежно від змісту наданого ними захисту кредитору. Міри відповідальності захищають порушені інтереси кредитора шляхом покладання на боржника додаткового (до виконання порушеного) обов'язку по відшкодуванню кредитору спричинених порушенням договору збитків, сплаті неустойки, якщо остання встановлювалася сторонами на випадок порушення, процентів річних, повернення подвійної суми завдатку. Впливати на виконання боржником цього обов'язку кредитор важелів не має. Види ж забезпечення виконання зобов'язання, здійснюючи захист за рахунок забезпечувального джерела, право на реалізацію якого завжди належить кредитору, надають йому виконання за порушеним боржником зобов'язанням у повному обсязі та ще дозволяють відшкодувати спричинені порушенням договору збитки, стягнути неустойку, якщо остання встановлювалася сторонами на випадок порушення, проценти річних, повернути подвійну суму завдатку. Спростовується існуюча в літературі думка про трансформацію мір забезпечення в міри відповідальності при порушенні зобов'язання. Саме за рахунок забезпечувального джерела (джерела виконання порушеного зобов'язання) видів забезпечення кредитор має можливість відшкодувати збитки, стягнути неустойку, проценти річних – тобто здійснити реалізацію мір відповідальності, а не навпаки.

У підрозділі 3.2 «Природа неустойки та завдатку» спростовується «подвійність природи» (вид забезпечення та міра відповідальності) неустойки та завдатку та доводиться визнання їх виключно мірами (формами) цивільно-правової відповідальності.

Дисертанткою заперечується визнання неустойки та завдатку видами забезпечення виконання зобов'язання тільки у зв'язку з виконанням останніми стимулюючої функції. Наголошується, що стимулююча функція виконується не тільки видами забезпечення, а й мірами цивільно-правової відповідальності. Те, що вона виконується цими мірами однаково пасивно (сам факт їх існування стимулює

боржника до належного виконання зобов'язання тим, що останні «спрацюють» у разі порушення), не дозволяє розмежувати види забезпечення і міри відповідальності на стадії стимулювання боржника до належного виконання зобов'язання. Висновок про природу неустойки та завдатку залежить виключно від змісту наданого ними захисту кредиторю. Неустойка наділяє кредитора правом вимагати від боржника сплати певної грошової суми або передачі певного майна, а завдаток – повернення подвійної суми завдатку, як покладенням додаткового обов'язку на правопорушника, що характеризує їх як міри цивільно-правової відповідальності. Неустойка не створює на випадок можливого порушення договору забезпечувального джерела, як не виступає таким і передана як завдаток грошова сума або інше рухоме майно. Сплата боржником завдатку, наприклад у розмірі 20 % від ціни договору, не може гарантувати, що ним буде сплачено ще 80 %. Це лише часткове, у розмірі 20 % виконання зобов'язання боржником. Завдаток при несплаті боржником обіцяних 80 % ціни договору залишиться у кредитора, чим покарає боржника-порушника, але надати кредитору виконання за порушеним боржником зобов'язанням не може, бо не має, за рахунок чого це зробити. При порушенні договору кредитором, який отримав завдаток і тому має повернути його та додатково сплатити суму у розмірі завдатку або його вартості, останній взагалі нічим не відрізняється від неустойки. З моменту встановлення і до сплати при порушенні договору неустойка та завдаток виступають виключно мірами (формами) договірної відповідальності.

У підрозділі 3.3 «Визначальні ознаки та функції мір оперативного впливу» наголошується на односторонньому, позасудовому характері застосування мір оперативного впливу. Юридичний (організаційний) характер мір оперативного впливу обумовлений їх спрямованістю на зміну або припинення договірних зобов'язань, що відбивається у понятті оперативних мір як передбачених законом або договором дій суб'єкта щодо односторонньої зміни умов зобов'язання або відмови від його виконання у зв'язку з допущеним контрагентом порушенням обов'язків; як способів юридичного характеру, що використовуються на противагу невиконанню іншою стороною договірних обов'язків (наприклад, відмова від прийняття та оплати неякісної продукції; відмова від договору в зв'язку із поставкою неякісної продукції; право притримати річ боржника до виконання ним порушеного договору тощо).

Міри оперативного впливу виконують такі ж функції, як і види забезпечення виконання зобов'язання, – стимулюючи, що багатьма дослідниками називається забезпечувальною, та захисну. Крім того, як перші, так і другі застосовуються кредитором виключно при порушенні

договірних зобов'язань незалежно від вини боржника. Лише порівняння змісту наданого кредитором захисту дозволяє побачити відмінності між мірами оперативного впливу та видами забезпечення як самостійними способами захисту прав кредитора у договірних зобов'язаннях і спростувати висловлені в літературі думки про тотожність цих мір. Якщо міри оперативного впливу дозволяють кредитором самостійно терміново відреагувати на порушення договору боржником – не виконувати своїх зобов'язань за договором чи змінити умови його виконання, щоб не понести збитків чи не зазнати їх збільшення, або, притримуючи річ боржника, домагатися виконання порушеного зобов'язання, то види забезпечення виконання зобов'язання надають кредитором можливість отримати реальне виконання порушеного боржником зобов'язання завдяки створеному із цією метою забезпечувальному джерелу. При цьому види забезпечення виконання зобов'язання можуть застосовуватися як способи захисту кредитором або самостійно, або шляхом звернення до юрисдикційних органів, а міри оперативного впливу – виключно у формі самозахисту.

У підрозділі 3.4 «*Право притримання та притримання: правова природа*» розкривається зміст права притримання – міри оперативного впливу, що знайшла закріплення у ст. 594 ЦК України, та притримання – виду забезпечення виконання зобов'язання (ст. 597 ЦК України) як самостійних способів захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні.

Для правомірності виникнення у кредитора права притримання як способу самозахисту – міри оперативного впливу необхідна одночасна наявність певних умов: по-перше, притримання можливе лише стосовно чужої речі, тобто речі, на яку право власності належить іншій особі, а не кредитором. По-друге, така річ повинна знаходитися у володінні кредитора. По-третє, кредитор має володіти річчю на законній підставі. По-четверте, кредитор має право притримувати річ боржника, якщо інше не встановлено домовленістю сторін. Єдиною підставою виникнення права притримання є невиконання боржником у строк зобов'язання: а) щодо оплати речі; б) щодо відшкодування кредитором пов'язаних з річчю витрат та інших збитків; в) щодо інших вимог кредитора.

Встановлена ст. 597 ЦК України можливість кредитора задовольнити свої вимоги за рахунок притримуваної речі вказує на наявність забезпечувального джерела, завдяки якому здійснюється захист прав кредитора, що дозволяє визнати притримання майновим (речовим) видом забезпечення виконання зобов'язання, передбаченим законом. При цьому безпосередня залежність притримання-забезпечення від права притримання – міри оперативного впливу обумовлює розмір забезпечувального джерела цього забезпечення вартістю притримуваної речі.

Розділ 4 «Майнові (речові) та особисті (зобов'язальні) забезпечення» містить два підрозділи, в яких згідно зі складом забезпечувального джерела висвітлені особливості реалізації кредитором застави та притримання як майнових (речових) та поруки і гарантії як особистих (зобов'язальних) видів забезпечення виконання зобов'язання.

У підрозділі 4.1 «Майнові (речові) забезпечення» надається характеристика застави та притримання – забезпечень, що спираються на певне майно як джерело задоволення вимоги кредитора у разі порушення зобов'язання боржником.

Наголошується, що захист прав кредитора при реалізації застави відбувається шляхом звернення стягнення на спеціально виділене для цього майно боржника або майнового поручителя. Вартість предмета застави, як правило, перевищує розмір боргу за забезпеченим зобов'язанням, а страхування заставленого майна на випадок його загибелі дозволяє кредитору отримати задоволення своєї вимоги за рахунок страхового відшкодування у разі настання страхового випадку. При заставі вимоги кредитора як заставодержателя задовольняються переважно перед іншими кредиторами боржника в повному обсязі, що визначається на момент фактичного задоволення, включаючи сплату процентів, неустойки, відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання, необхідних витрат на утримання заставленого майна, а також витрат, понесених у зв'язку з пред'явленням вимоги, якщо інше не встановлено договором.

Звернення стягнення на предмет застави, зокрема застави нерухомого майна – іпотеки, відбувається: а) у судовому порядку (на підставі рішення суду); б) у нотаріальному порядку (на підставі виконавчого напису нотаріуса); в) у договірному порядку (на підставі договору про задоволення вимог іпотекодержателя). При застосуванні перших двох варіантів задіюється примусова процедура, що виконується державним виконавцем. При застосуванні третього варіанта сторони в договорі про задоволення вимог іпотекодержателя передбачають один із двох способів: перехід права власності на предмет іпотеки до іпотекодержателя або надання заставодержателю можливості продати предмет іпотеки (укласти договір купівлі-продажу). При цьому договір про задоволення вимог іпотекодержателя може бути укладений у формі: 1) окремого договору і відповідно мати посилання на іпотечний договір, а останній – на договір про основне зобов'язання; 2) застереження про задоволення вимог іпотекодержателя, що міститься в іпотечному договорі. У цьому випадку іпотечний договір повинен посилатися на договір про основне зобов'язання; 3) застереження, що міститься в іпотечному договорі, який з договором, що обумовлює основне

зобов'язання, оформлений у вигляді одного документа (наприклад договору позики чи кредитного договору). Будь-який з названих договорів є правовою підставою для реєстрації права власності іпотекодержателя на нерухоме майно, що є предметом іпотеки, відповідно до ч. 1 ст. 37 Закону України «Про іпотеку».

Висловлюється думка, що правовий статус притримання як виду забезпечення виконання зобов'язання, встановленого законом, обумовлює задоволення вимог кредитора за рахунок речі, яка ним притримується, виключно в судовому порядку шляхом продажу з публічних торгів. У зв'язку з чим пропонується внести зміни до ст. 597 ЦК України «Задоволення вимог за рахунок речі, яку притримує кредитор», виклавши її в такій редакції: «Вимоги кредитора, який притримує річ у себе, задовольняються з її вартості відповідно до статті 591 цього Кодексу шляхом продажу з публічних торгів на підставі рішення суду».

Доводиться, що під «іншими вимогами» кредитора (ч. 2 ст. 594 ЦК України), які можуть бути задоволені останнім за рахунок притримуваної речі, поряд з вимогами щодо оплати притримуваної речі, відшкодування кредитором пов'язаних з нею витрат та інших збитків, слід розуміти грошові вимоги, які виникають з інших договорів, укладених між тими ж сторонами, строк виконання яких вже настав.

У підрозділі 4.2 «Особисті (зобов'язальні) забезпечення» йдеться про поруку та гарантію, забезпечувальне джерело яких становить обов'язок третьої особи виконати порушене боржником зобов'язання на користь кредитора.

Наголошується, що обов'язок поручителя за договором поруки, який у законодавстві та в юридичній літературі традиційно називається відповідальністю поручителя, має комплексний характер: 1) виконати грошове зобов'язання у разі його порушення боржником – сплатити суму основного боргу та проценти за користування чужими грошима, та 2) сплатити проценти, викликані простроченням, неустойку, якщо вона була встановлена договором, та відшкодувати збитки, якщо їх зазнав кредитор у зв'язку з порушенням боржником грошового зобов'язання. Сама ж відповідальність поручителя настає у разі порушення ним цього обов'язку і полягає у сплаті кредитором трьох процентів річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений сторонами в договорі поруки (ст. 625 ЦК України), а також неустойки, якщо вона передбачалася договором поруки на такий випадок. Акцентується увага на невідповідності положень ч. 1 ст. 559 ЦК України про припинення поруки у разі збільшення основного зобов'язання

принципам справедливості та розумності (ст. 3 ЦК України), оскільки це позбавляє кредитора можливості захистити свої права завдяки поруці у первісному (незбільшеному) обсязі.

При забезпеченні виконання зобов'язання порукою кредитор має право пред'явити до поручителя вимогу про виконання порушеного боржником зобов'язання та стягнення штрафних санкцій, викликаних цим порушенням. Враховуючи відсутність спеціальних приписів закону на такий випадок, поручитель відповідає всім своїм майном, на яке може звертатися стягнення. Якщо ж виконання зобов'язання забезпечив майновий поручитель, то кредитор, у разі порушення зобов'язання боржником, має право звернути стягнення на певне майно майнового поручителя – предмет застави, реалізувавши своє право заставодержателя за договором застави. Забезпечувальне джерело, за рахунок якого здійснюється захист прав кредитора, у першому випадку становить обов'язок поручителя, а в другому – майно, передане майновим поручителем як заставодавцем.

Наголошується, що гарантія як особистий вид забезпечення здійснює захист порушених прав кредитора шляхом виконання гарантом обов'язку нести відповідальність за порушення зобов'язання боржником шляхом сплати кредиторіві суми в розмірі, на яку видано гарантію. Останню недостатньо розглядати лише як односторонній правочин, вчинений гарантом на користь кредитора (бенефіціара), оскільки гарантії, виданої банком за певну винагороду боржника (принципала), не може існувати без договору боржника (принципала) з кредитором (бенефіціаром), на випадок можливого порушення якого кредитор вимагає від боржника забезпечення у вигляді гарантії фінансової установи. Гарантія являє собою чинник забезпечувальної конструкції, яку становлять відносини боржника (принципала) і кредитора (бенефіціара) – основний договір; боржника (принципала) і гаранта – договір про видачу гарантії; кредитора (бенефіціара) і гаранта – гарантія. Лише в цілості ця конструкція є одним з видів забезпечення виконання зобов'язань.

Незалежність гарантії від основного зобов'язання, проголошена законодавцем у ст. 562 ЦК України, означає її самостійність лише у відносинах кредитора (бенефіціара) з гарантом. У відносинах же кредитора (бенефіціара) з боржником (принципалом) кредитор зобов'язаний користуватися гарантією відповідно до домовленості з боржником, і в цих відносинах право кредитора заявити вимогу за гарантією гаранту є залежним від основного зобов'язання.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми, яка полягає у розкритті природи феномену видів забезпечення виконання зобов'язань, виявленні їх визначальної ознаки, встановленні виконуваних функцій та з'ясуванні особливостей реалізації при захисті прав кредитора. Основні висновки дисертаційного дослідження, що розширюють і доповнюють винесені на захист положення наукової новизни, полягають у такому:

1. Запропоновано нову наукову концепцію видів забезпечення виконання зобов'язань як способів захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні, що зміщує акценти з функції забезпечення належного виконання обов'язків боржником на надання кредитору виконання за порушеним боржником зобов'язанням у порядку захисту його прав за рахунок забезпечувального джерела (джерела виконання порушеного зобов'язання). І тому захист прав кредитора здійснюється не шляхом безпосереднього впливу на боржника як порушника, чим відрізняється від реалізації мір цивільно-правової відповідальності або мір оперативного впливу.

2. Кредитор за забезпеченим зобов'язанням і забезпеченням є однією і тією ж особою. Право за забезпеченням (право вимоги до поручителя чи гаранта або право на власні дії при заставі та притриманні) завжди належить кредитору за забезпеченим зобов'язанням, оскільки є правом на захист у встановлений цим забезпеченням спосіб на випадок можливого порушення забезпеченого зобов'язання боржником.

3. Забезпечувальне правовідношення може мати як зобов'язальний, так і речовий характер. Природа особистих (зобов'язальних) забезпечень – поруки та гарантії є зобов'язальною (кредитору належить право вимагати виконання певних дій поручителем, гарантом). Майнові (речові) види забезпечення виконання зобов'язань, а саме застава та притримання, надають кредитору право задовольнити свою вимогу за рахунок заставленого майна або притриманої речі шляхом здійснення власних дій, мають речовий характер і, відповідно, не є зобов'язаннями.

4. При реалізації забезпечення кредитор отримує виконання порушеного боржником зобов'язання або від третьої особи (поручителя, гаранта), або завдяки зверненню стягнення на заставлене чи притримане майно. Тим самим має місце не нібито належне виконання зобов'язання, а виконання порушеного боржником зобов'язання в натурі завдяки діям третіх осіб або самого кредитора, і здійснюється воно виключно в порядку захисту прав кредитора.

5. Забезпечувальна функція, виконання якої традиційно приписується видам забезпечення виконання зобов'язання, – це лише

одна із двох складових охоронної функції, яка виконується видами забезпечення поряд із захисною функцією. Ніякого особливого «гарантування» належного виконання договірною зобов'язання види забезпечення надати кредитору не можуть. Вони стимулюють боржника самим фактом існування, реалізуючись виключно у разі порушення зобов'язання з метою захисту прав кредитора.

6. «Забезпечувальні» та «охоронні» міри – це тотожні поняття. Дослідження змісту забезпечувальних мір – стимулювати боржника (зобов'язану особу) до належного виконання зобов'язання та захистити у разі порушення зобов'язання кредитора (уповноважену особу) доводить, що вони є не чим іншим, як охоронними мірами, які застосовуються у зобов'язальних, зокрема договірних, правовідносинах, й іншої їх особливості не існує.

7. Усталений підхід до суб'єктивного права як такого, що складається із трьох правомочностей, доводить, що види забезпечення встановлюються позитивним регулюванням шляхом укладення забезпечувального договору з метою встановлення способу захисту на випадок можливого порушення боржником забезпеченого договору, чим і стимулюють боржника до належного виконання забезпеченого зобов'язання. Реалізація прав кредитора за забезпеченням при порушенні договору означає реалізацію його права на захист встановленим забезпечувальним договором способом. Забезпечення, встановлені законом, розраховані виключно на захист прав кредитора у разі певного порушення боржником конкретного договору. До моменту порушення забезпеченого договору вони ніяк не проявляють себе, що однозначно вказує на виконання забезпеченнями перш за все захисної і лише як другорядної (обумовленої самим фактом існування забезпечення) – стимулюючої функції.

8. Охорона як широке поняття охоплює регулятивну, забезпечувальну та захисну ланки і саме в межах останньої відбувається запобігання порушенню норм права та договору завдяки встановленню заборон чи санкцій, які спонукають утримуватися від скоєння протиправних вчинків. З огляду на існування основних функцій права – регулятивної та охоронної наголошується, що регулятивну ланку охорони обслуговує регулятивна функція, а охоронна – забезпечувальну та захисну.

9. Акцесорність видів забезпечення – це їх сутність як способів захисту, що мають забезпечувальне джерело, встановлених на випадок можливого порушення договору. Саме тому забезпечення не можуть існувати самостійно, без основного зобов'язання, поділяють долю останнього, зокрема, у разі недійсності та припинення забезпеченого

зобов'язання, адже недійсне або припинене зобов'язання не може бути порушене у майбутньому. Положення ч. 2 ст. 548 ЦК України, що «недійсність основного зобов'язання (вимоги) спричиняє недійсність правочину щодо його забезпечення», не може сприйматися буквально з огляду на наявність забезпечень, встановлених законом.

10. Визначальною ознакою видів забезпечення виконання зобов'язань, що дозволяє відокремити їх від інших способів захисту прав кредитора, які застосовуються у договірних зобов'язаннях, зокрема найбільш близьких – мір цивільно-правової відповідальності та мір оперативного впливу, виступає наявність забезпечувального джерела (джерела виконання порушеного зобов'язання). Таким джерелом, за рахунок якого кредитору надається виконання за порушеним боржником зобов'язанням у порядку захисту його прав, є певне майно (застава та притримання) чи обов'язок третьої особи перед кредитором (порука та гарантія).

11. Враховуючи, що забезпечувальне джерело створюється у розмірі вимоги кредитора за забезпеченим зобов'язанням і безпосередньо чи опосередковано боржником, розмір вимоги кредитора має бути чітко визначений, а особа боржника відома кредитору (при встановленні забезпечення боржником) чи кредитору та третій особі (при встановленні забезпечення за рахунок боржника третьою особою), що унеможливило встановлення забезпечень стосовно недоговірних зобов'язань.

12. Розмежування видів забезпечення та мір цивільно-правової відповідальності обумовлене змістом наданого ними захисту кредитору. Якщо міри відповідальності надають кредитору право пред'явити додаткову (крім основної – про виконання порушеного зобов'язання) вимогу до боржника про відшкодування спричинених порушенням договору збитків, сплату неустойки, процентів річних, то види забезпечення за рахунок спеціально створеного для цього забезпечувального джерела (певного майна чи обов'язку третьої особи перед кредитором) надають кредитору виконання за порушеним боржником зобов'язанням та можливість реалізації мір відповідальності – відшкодування спричинених порушенням договору збитків, сплати неустойки, процентів річних, чим реально захищають порушені права кредитора в повному обсязі.

13. Спростовано твердження про «подвійну природу» неустойки та завдатку (вид забезпечення та міра відповідальності) та доведено визнання останніх мірами цивільно-правової відповідальності. Встановлення неустойки не супроводжується виділенням певного майна або обов'язком третьої особи виконати порушене боржником зобов'язання на випадок несправності боржника. З моменту домовленості про встановлення неустойки і до її сплати при порушенні договору

неустойка є мірою цивільно-правової відповідальності – додатковим обов'язком, що покладається на винного боржника. Завдаток відіграє таку ж роль, як і неустойка, – роль штрафу, тільки цей «штраф» передається боржником ще до порушення. «Штраф» не є забезпечувальним джерелом, за рахунок якого при порушенні обов'язку боржником кредитор зможе задовольнити свою вимогу в повному обсязі. Переданий однією стороною завдаток встановлює однаковий розмір відповідальності для обох сторін на випадок винного порушення договору.

14. Зміст наданого кредитором захисту дозволяє відмежувати види забезпечення виконання зобов'язань від мір оперативного впливу як найбільш близьких мір, що застосовуються при порушенні договірних зобов'язань. Міри оперативного впливу, реалізуючись кредитором у формі самозахисту, надають йому можливість терміново відреагувати на порушення договору боржником – не виконувати своїх обов'язків за договором чи змінити умови його виконання, щоб не понести збитків чи не зазнати їх збільшення, або, притримуючи річ боржника, домагатися виконання порушеного обов'язку, а види забезпечення виконання зобов'язання, реалізуючись кредитором як у формі самозахисту, так і шляхом звернення до юрисдикційних органів, – можливість отримати реальне виконання порушеного боржником зобов'язання завдяки створеному із цією метою забезпечувальному джерелу. Відповідно право кредитора на притримання речі (ст. 594 ЦК України) – це міра оперативного впливу, а право кредитора на звернення стягнення на притриману річ (ст. 597 ЦК України) – вид забезпечення виконання зобов'язання, які є самостійними способами захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні.

15. Склад забезпечувального джерела (певне майно чи обов'язок третьої особи перед кредитором) виступає критерієм поділу видів забезпечення на майнові (речові) та особисті (зобов'язальні). Застава та притримання як майнові (речові) забезпечення надають кредитору право звернути стягнення на заставлене чи притримане майно, а порука та гарантія – право вимагати виконання зобов'язаною особою (поручителем чи гарантом) свого обов'язку, отже, є особистими (зобов'язальними).

16. Наявність забезпечувального джерела виступає критерієм при визначенні «інших» видів забезпечення виконання зобов'язань (ч. 2 ст. 546 ЦК України). Серед відомих правових конструкцій як «інші» види забезпечення можуть застосовуватися: фідучія, грошове притримання, купівля-продаж під відкладальною умовою, резервний акредитив, забезпечувальне зберігання речей, гарантійний платіж, страхування фінансових ризиків; забезпечувальна цесія; факторинг; державна (місцева) гарантія; аваль, делькредере та інші, що спираються на певне майно чи обов'язок третьої особи перед кредитором.

17. Види забезпечення виконання зобов'язання можуть бути визначені як встановлені договором або законом на випадок можливого порушення боржником забезпеченого договору способи захисту, що дають змогу кредитору: 1) отримати виконання за порушенням боржником грошовим зобов'язанням (суму боргу, проценти) та, як правило, 2) притягнути порушника до цивільно-правової відповідальності (стягнути неустойку, проценти річних, відшкодувати збитки) за рахунок забезпечувального джерела (джерела виконання порушеного зобов'язання) – спеціально призначеного для цього майна або обов'язку третьої особи виконати грошове зобов'язання.

18. Пропонується розширити перелік способів захисту цивільних прав, закріплених у ст. 16 ЦК України, за рахунок способів, які застосовуються кредитором при порушенні саме договірних зобов'язань, зокрема, звернення стягнення на заставлене або притримуване майно, сплати за порукою та гарантією (реалізація видів забезпечення); стягнення неустойки, відшкодування збитків, сплати процентів річних, втрати завдатку чи його повернення у подвійному розмірі (реалізація мір договірної відповідальності); зміни та припинення договірних зобов'язань в результаті відмови від прийняття виконання, відмови від договору, виконання роботи за рахунок боржника іншою особою, притримання кредитором речі боржника (реалізація мір оперативного впливу). Такий перелік орієнтуватиме кредитора при виборі певного способу захисту як на випадок можливого порушення договору боржником, так і в зв'язку з відновленням вже порушеного права.

Крім того, доцільно об'єднати гл. 49 ЦК України «Забезпечення виконання зобов'язання» та гл. 51 ЦК України «Правові наслідки порушення зобов'язання. Відповідальність за порушення зобов'язання» в одну главу під назвою «Охорона зобов'язання». У такий спосіб з мінімальними змінами чинного законодавства види забезпечення, міри відповідальності та міри оперативного впливу знайдуть закріплення як міри, які розраховані на охорону зобов'язання, тобто стимулювання боржника до належного виконання зобов'язання і захист порушених прав кредитора у разі порушення зобов'язання боржником, що дійсно відповідає їх природі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких відображені основні результати дослідження:

1. Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань: монографія. Харків: Право, 2017. 472 с.

2. Пучковская И. И. Порядок обращения взыскания на заложенное имущество. *Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1997. Вип. 32. С. 67–71.*
3. Пучковська І. Й. Проблеми розвитку іпотеки в Україні. *Вісник Академії правових наук України. 2002. № 2. С. 88–94.*
4. Пучковская И. И. Залог ценных бумаг. *Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2003. Вип. 60. С. 85–92.*
5. Пучковская И. И. Проблемы регистрации прав на недвижимое имущество в Украине. *Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2002. Вип. 53. С. 95–101.*
6. Пучковська І. Й. Застава приватного підприємства. *Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2003. Вип. 62. С. 28–34.*
7. Пучковская И. И. Проблемы оформления и регистрации договора залога недвижимого имущества, принадлежащего супругам. *Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2003. Вип. 63. С. 63–69.*
8. Пучковська І. Й. Проблеми застави майнового комплексу підприємства. *Вісник Академії правових наук України. 2003. № 1 (32). С. 100–107.*
9. Пучковська І. Й. До питання щодо сфери застосування притримання як засобу забезпечення виконання зобов'язань. *Вісник Академії правових наук України. 2006. № 2. С. 153–160.*
10. Пучковська І. Й. Проблеми визначення юридичної природи права притримання. *Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2006. Вип. 84. С. 52–58.*
11. Пучковська І. Й. Щодо співвідношення заходів оперативного впливу та видів забезпечення виконання зобов'язань. *Вісник Академії правових наук України. 2006. № 3. С. 134–143.*
12. Пучковська І. Й. Щодо визначення характерних ознак і функцій видів забезпечення виконання зобов'язання. *Вісник Академії правових наук України. 2006. № 4. С. 118–126.*
13. Пучковська І. Й. Проблеми здійснення неустойкою функцій видів забезпечення виконання зобов'язань. *Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007. Вип. 86. С. 59–66.*
14. Пучковська І. Й. Щодо визначення юридичної природи завдатку. *Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007. Вип. 87. С. 30–38.*

15. Пучковська І. Й. Щодо питання припинення зобов'язання завдатком. *Проблеми законності*: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків, 2007. Вип. 90. С. 45–54.
16. Пучковська І. Й. До проблеми позасудового врегулювання звернення стягнення на предмет іпотеки. *Проблеми законності*: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007. Вип. 91. С. 74–81.
17. Пучковська І. Й. Сутність інституту гарантії за українським законодавством. *Проблеми законності*: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007. Вип. 92. С. 46–55.
18. Пучковська І. Й. Про використання завдатку як відступного. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2007. Вип. 13. С. 96–104.
19. Пучковська І. Й. Неустойка і завдаток як види забезпечення виконання зобов'язання та міри цивільно-правової відповідальності. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 1. С. 149–158.
20. Пучковська І. Й. Щодо наслідків виконання забезпечувального зобов'язання. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 2 (49). С. 120–127.
21. Пучковська І. Й. Щодо незалежного характеру гарантії як виду забезпечення виконання зобов'язань. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 3. С. 117–124.
22. Пучковська І. Й. Забезпечувальна сутність поруки. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*: зб. наук. пр. 2007. Вип. 14. С. 132–140.
23. Пучковська І. Й. Щодо правової природи обов'язку поручителя. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 4. С. 141–149.
24. Пучковська І. Й. Особисті забезпечення. *Проблеми законності*: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2008. Вип. 94. С. 57–66.
25. Пучковська І. Й. Загальна характеристика договору ренти. *Проблеми законності*: Акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2009. Вип. 104. С. 86–95.
26. Пучковська І. Й. До питання про відповідальність поручителя. *Право України*. 2010. № 12. С. 55–61.
27. Пучковська І. Й. Підстави припинення поруки. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1. С. 95–106.
28. Пучковська І. Захисна природа видів забезпечення виконання зобов'язань. *Право України*. 2011. № 9. С. 215–221.
29. Пучковська І. Види забезпечення виконання зобов'язань як способи захисту. *Юридична Україна*. 2011. № 11. С. 26–31.

30. Пучковська І. Щодо неможливості визнання неустойки видом забезпечення виконання зобов'язання. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 12. С. 37–40.

31. Пучковська І. Проти подвійної природи неустойки. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 4. С. 105–113.

32. Пучковська І. Й. Новий погляд на визначення юридичної природи права притримання. *Юридична Україна*. 2012. № 3. С. 71–78.

33. Пучковська І. Притримання – міра оперативного впливу та вид забезпечення виконання зобов'язання: критерій розмежування. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 5. С. 77–81.

34. Пучковська І. Й. Право притримання і притримання – самостійні способи захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні. *Право України*. 2012. № 8. С. 218–226.

35. Пучковська І. Й. Аналіз судової практики вирішення судами спорів про звернення стягнення на іпотечне майно. *Судова практика. Науково-практичний юридичний журнал*. 2015. № 5. С. 101–107.

36. Пучковская И. И. О способах обеспечения исполнения обязательств как способах защиты. *Вестник Брянского государственного университета*. 2012. № 2. С. 229–234.

37. Пучковская И. И. Неустойка не является способом обеспечения исполнения обязательств. *Федеральный ежемесячный журнал «Юрист»*. 2013. № 7. С. 36–40.

38. Пучковская И. И. Двухуровневая защита кредитора благодаря удержанию вещи должника. *Федеральный научно-практический журнал «Гражданское право»*. 2013. № 5. С. 40–43.

39. Пучковская И. И. О защитном предназначении способов обеспечения исполнения обязательств (обеспечений). *Научные ведомости Белгородского государственного университета*. 2013. № 23. С. 132–138.

40. Пучковская И. Обеспеченные ипотекой ценные бумаги по законодательству Украины. *Legea si Viata*. 2015. № 2. С. 82–86.

41. Пучковская И. Правовое регулирование закладной по законодательству Украины. *Legea si Viata*. 2015. № 8. С. 80–83.

42. Puchkovska Iryna. Protection nature of the ways of ensuring implementation of obligations. *Legea si Viata*. 2016. № 3. С. 50–54.

43. Пучковская И. И. Гарантия как способ защиты прав кредитора. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6/2. С. 131–136.

44. Пучковская И. И. Поручительство – договорный способ обеспечения исполнения обязательства. *Jurnalul Juridic National: teorie si practica*. 2017. № 2. С. 115–118.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дослідження:

45. Пучковская И. И. Некоторые проблемы организации ипотечного кредитования. *Ипотечный рынок в Украине*: Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми розвитку іпотечного ринку та шляхи їх розв'язання», Київ, 7–8 груд. 2001 р. / редкол.: П. І. Гайдуцький (голова) та ін. Київ, 2002. С. 186–188.

46. Пучковська І. Й. До питання про проблеми застави векселів за новим Цивільним кодексом України. *Нові Цивільний та Господарський кодекси України та проблеми їх застосування*: матеріали наук.-практ. семінару. Ч. I (м. Харків, 23 квіт. 2003 р.) / уклад.: М. І. Панов, В. І. Борисова, В. Л. Яроцький та ін. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2004. С. 91–92.

47. Пучковська І. Й. Застава нерухомості (іпотека) за новим цивільним законодавством України. *Еволюція цивільного законодавства: проблеми теорії і практики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (29–30 квіт. 2004 р., м. Харків). Київ: Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва, НДІ інтелект. власності, Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2004. С. 296–302.

48. Пучковська І. Й. Щодо питання забезпечення виконання зобов'язань. *Проблеми правового забезпечення економічної та соціальної політики в Україні*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 24–25 трав. 2005 р.) / відп. за вип.: Ю. М. Грошевий, М. І. Панов. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2005. С. 293–295.

49. Пучковська І. Й. Забезпечення виконання зобов'язань відповідно до положень Цивільного та Господарського кодексів України. *Реалізація чинних Цивільного та Господарського кодексів України: проблеми та перспективи*: зб. наук. пр. (за матеріалами наук.-практ. конф., м. Київ, 24 листоп. 2005 р.) / редкол.: О. Д. Крупчан (голова) та ін. Київ: НДІ приват. права і підприємництва АПРН України, 2006. С. 283–285.

50. Пучковська І. Й. Види забезпечення виконання зобов'язань, як засіб охорони та захисту інтересів кредиторів. *Охоронюваний законом інтерес в цивільному праві та процесі*: матеріали «круглого столу», 16 груд. 2005 р. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2006. С. 52–56.

51. Пучковська І. Й. Теоретичні та практичні проблеми видів забезпечення договірних зобов'язань. *Актуальні питання реформування правової системи України*: зб. наук. ст. за матеріалами III міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 2–3 черв. 2006 р.: у 2 т. / уклад. Т. Д. Климчук, І. М. Якушев. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. Т. 1. С. 301–302.

52. Пучковська І. Й. Конституційні засади забезпечення виконання договірних зобов'язань. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації Конституції України*: тези доп. та наук. повідомл. учасників всеукр. наук.-практ. конф. (29–30 черв.) / за заг. ред. М. І. Панова. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2006. С. 310–312.

53. Пучковська І. Й. Щодо загальної характеристики забезпечень. *Проблеми цивільного права та процесу (пам'яті проф. О. А. Пушкіна)*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (26 трав. 2007 р.) / за ред. В. А. Кройтора, Р. Б. Шишки, Є. О. Мічуріна. Харків: ХНУВС, 2007. С. 197–199.

54. Пучковська І. Й. Щодо мети встановлення завдатку. *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (23 трав. 2009 р.). Харків: Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. С. 88–90.

55. Пучковська І. Й. Щодо надійності особистих забезпечень. *Конституційний процес в Україні: здобутки та проблеми*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (25–26 черв. 2009 р.). Харків: Право, 2009. С. 254–256.

56. Пучковська І. Й. Щодо застосування терміна «майновий поручитель». *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (22 трав. 2010 р.). Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 71–73.

57. Пучковська І. Й. До питання про закінчення строку дії поруки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: право. 2010. № 929. Спец. вип. С. 219–223 (за матеріалами конференції «Перспективні напрями розвитку науки громадянського права»: Междунар. науч.-практ. конф., Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Юрид. факультет. 1–2 окт. 2010 г.).

58. Пучковська І. Й. Щодо тлумачення першого речення ч. 4 ст. 559 ЦК України. *Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті Василя Пилиповича Маслова (25 лют. 2011 р., Харків) / Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2011. С. 239–241.

59. Пучковська І. Й. Функції видів забезпечення виконання зобов'язань. *Актуальні проблеми цивільного права*: матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова, м. Харків, 23 груд. 2010 р. Харків, 2011. С. 102–107.

60. Пучковська І. Й. Щодо розмежування видів забезпечення виконання зобов'язання та мір цивільно-правової відповідальності (на прикладі неустойки). *Актуальні проблеми цивільного, сімейного та*

міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання): матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 10 листоп. 2011 р. Київ, 2012. С. 343–345.

61. Пучковська І. Й. Сутність видів забезпечення виконання зобов'язання. *Актуальні проблеми правовідносин в приватній сфері:* матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова, м. Харків, 23 груд. 2011 р. Харків, 2012. С. 85–88.

62. Пучковська І. Й. Основна функція видів забезпечення виконання зобов'язання – захисна. *Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства:* матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В. П. Маслова, 16 берез. 2012 р. / [редкол.: В. І. Борисова (відп. ред.) та ін.]; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: Право, 2012. С. 212–215.

63. Пучковська І. Й. Застосування методу системного аналізу при дослідженні інституту видів забезпечення виконання зобов'язання. *Методологія дослідження проблем цивільного права та процесу:* матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (26 трав. 2012 р.). Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2012. С. 108–111.

64. Пучковська І. Й. Призначення інституту видів забезпечення виконання зобов'язання. *Приватноправове регулювання суспільних відносин: традиції, сучасність, перспектива:* матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 19–20 квіт. 2012 р. Київ: ТОВ «Білоцерківдрук», 2013. С. 306–309.

65. Пучковська І. Й. Проти визнання неустойки одним із видів забезпечення виконання зобов'язання. *Сучасні проблеми цивілістики:* матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова, м. Харків, 21 груд. 2012 р. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 2013. С. 58–62.

66. Пучковська І. Й. Про проблему визнання видів забезпечення виконання зобов'язання способами захисту. *Актуальні проблеми науки і практики цивільного, житлового та сімейного права:* матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 91-річчю з дня народження В. П. Маслова, Харків, 15 лют. 2013 р. Харків: Право, 2013. С. 172–176.

67. Пучковська І. Й. Аргументи проти подвійної природи неустойки. *Проблеми цивільного права та процесу:* матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (25 трав. 2013 р.). Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ: Золота миля, 2013. С. 126–129.

68. Пучковська І. Й. Щодо юридичної природи права притримання. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. Харків: Право, 2013. С. 434–437.

69. Пучковська І. Й. Щодо можливості здійснення захисту суб'єктивних цивільних прав видами забезпечення виконання зобов'язань. *Сучасні проблеми цивілістики*: матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова, м. Харків, 20 груд. 2013 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2014. С. 36–38.

70. Пучковська І. Й. Джерело виконання порушеного зобов'язання – сутнісна ознака забезпечень. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова, 28 лют. 2014 р. Харків, 2014. С. 176–178.

71. Пучковська І. Й. Про зміст захисної функції видів забезпечення виконання зобов'язань. *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (7 черв. 2014 р.). Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2014. С. 118–120.

72. Пучковская И. И. Понятие и назначение закладной. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 27 лют. 2015 р.). Харків: Право, 2015. С. 170–173.

73. Пучковська І. Щодо тлумачення частини четвертої ст. 559 Цивільного кодексу України. *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (30 трав. 2015 р.). Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2015. С. 51–54.

74. Пучковська І. Й. Про особисті та речові види забезпечення виконання зобов'язання. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 94-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 19 лют. 2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 144–147.

75. Пучковська І. Й. Спільне та відмінне при характеристиці поименованих видів забезпечення виконання зобов'язання. *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, 27 трав. 2016 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, каф. цивіл. права та процесу, каф. охорони інтелектуал. власності, цивіл.-прав. дисциплін; Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Харків: ХНУВС, 2016. С. 106–108.

76. Пучковська І. Й. Щодо змісту вимог кредитора, які підлягають задоволенню за рахунок притримуваної речі. *International Scientific-Practical Conference Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine: Conference Proceedings, January 27–28, 2017*. Sandomierz. P. 84–86.

77. Пучковська І. Й. Договір про видачу гарантії. *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук., проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова. Харків: Право, 2017. С. 166–168.

78. Пучковська І. Й. Щодо застави майнових прав. *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, 19–20 трав. 2017 р. Харків: ХНУВС, 2017. С. 205–206.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

79. Пучковская И. И. Ипотека: Залог недвижимости. Харьков: Консум, 1997. 132 с.

80. Пучковська І. Й. Забезпечення виконання договірних зобов'язань. *Договірне право: конспект лекцій* / І. В. Жилінкова, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.; за заг. ред. І. В. Жилінкової, В. І. Борисової. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2008. Гл. 4. С. 34–45.

81. Пучковська І. Й. Забезпечення виконання договірних зобов'язань: навч. посіб. Харків: Вид-во «ФІНН», 2009. 64 с.

82. Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора: навч. посіб. Харків: Вид-во «ФІНН», 2013. 144 с.

83. Пучковська І. Й. [Коментар § 3 гл. 49 ЦК «Порука»]. *Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців)* / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ФО-П Лисяк Л. С., 2012. (Серія «Коментарі та аналітика»). Т. 7: Загальні положення про зобов'язання та договір (коментар до статей 553–559 ЦК). С. 235–260.

84. Пучковська І. Й. Юрисдикційні форми захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів. *Цивільне право: підручник: у 2 т.* / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. 2-ге вид., переробл. та допов. Харків: Право, 2014. Т. 1. Розд. III, гл. 13, § 3. С. 352–355.

85. Пучковська І. Й. Забезпечення виконання зобов'язання. *Цивільне право: підручник: у 2 т.* / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. 2-ге вид., переробл. та допов. Харків: Право, 2014. Т. 2. Гл. 32. С. 51–103.

86. Пучковская И. И. О видах обеспечения исполнения обязательств как способах защиты. *Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав и интересов: монография* / под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2014. Разд. 2, гл. 1, § 7. С. 108–118.

87. Пучковская И. И. Ипотечные ценные бумаги. *Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав: монография* / под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2015. Разд. 3, гл. 2, § 9. С. 406–418.

88. Пучковская И. И. О гарантии. *Харьковская цивилистическая школа: о договоре: монография* / под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2017. Разд. 3, гл. 7, § 3. С. 390–397.

АНОТАЦІЯ

Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2018.

Дисертація містить комплексний аналіз теоретичних та практичних проблем видів забезпечення виконання зобов'язань. У роботі розглядаються проблеми їх поняття, юридичної природи, виконуваних функцій та ознак; особливості реалізації видів забезпечення.

Обґрунтовується захисна природа забезпечень – визнання їх способами захисту прав кредитора, встановленими на випадок порушення договору боржником.

Виявлено визначальну ознаку видів забезпечення – забезпечувальне джерело – певне майно (застава та притримання) чи обов'язок третьої особи перед кредитором (порука та гарантія), за рахунок якого кредитору надається виконання за порушеним боржником зобов'язанням у порядку захисту його прав.

Проведено розмежування забезпечень з мірами відповідальності та оперативного впливу; спростовано твердження про «подвійну природу» неустойки та завдатку; обґрунтовано природу притримання. Визначено критерій для встановлення «інших» видів забезпечення.

Ключові слова: забезпечення зобов'язань; неустойка, завдаток, порука, гарантія, застава, притримання; міри оперативного впливу; міри відповідальності; міри охорони; способи захисту прав кредитора; порушення договору.

АННОТАЦІЯ

Пучковская И. И. Теоретические проблемы обеспечения обязательств. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.03 «Гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2018.

Диссертация содержит комплексный анализ теоретических и практических проблем способов обеспечения исполнения обязательств. В работе рассматриваются проблемы понятия, юридической природы, выполняемых функций и характерных признаков способов обеспечения исполнения обязательств.

Обосновывается защитная природа обеспечений, а именно возможность признания их способами защиты прав кредитора в договорном обязательстве, которые устанавливаются на случай нарушения договора должником.

Выявлен определяющий признак способов обеспечения – обеспечительный источник (источник исполнения нарушенного обязательства), позволяющий отграничить их от других способов защиты прав кредитора в договорном обязательстве. Обеспечительным источником при залоге и удержании выступает определенное имущество, а при поручительстве и гарантии – обязанность третьего лица перед кредитором исполнить нарушенное должником обязательство. За счет обеспечительного источника кредитор получает исполнение нарушенного должником обязательства и, как правило, возмещение вызванных нарушением расходов и предусмотренных на случай нарушения санкций (процентов годовых, неустойки) в порядке защиты своих прав.

Обосновывается, что содержание обеспечительного источника (определенное имущество или обязанность третьего лица) выступает критерием для разделения способов обеспечения исполнения обязательства на имущественные (вещные) и личные (обязательственные). Наличие обеспечительного источника является определяющим при выборе «иных» способов обеспечения исполнения обязательства, которые могут предусматриваться законом или устанавливаться участниками договорных отношений.

В диссертации обосновывается, что обеспечительное правоотношение может иметь как обязательственный, так и вещный (при залоге и удержании) характер. При этом природа обеспечений не влияет на их зависимость от обеспеченного ими обязательства. Право кредитора на реализацию обеспечения, будучи непосредственно связанным с фактом нарушения обеспеченного обязательства, является правом на защиту, которое входит в содержание субъективного права кредитора по обеспеченному обязательству. Именно поэтому права на реализацию обеспечения могут принадлежать только кредитору по обеспеченному обязательству, а обеспечение не может существовать самостоятельно, без обеспеченного обязательства, разделяя его судьбу. Если обязательство окажется недействительным или прекратится, то оно не сможет быть нарушенным в будущем, и дополнительные права (на обращение взыскания на заложенное имущество, на получение денежной суммы от поручителя или гаранта – права на реализацию способов обеспечения как способов защиты) кредитором реализованы не будут, потребность в их существовании отпадает. Свойство акцессорности обеспечений – их сущность как способов защиты, предусмотренных на случай возможного нарушения договора. Обеспечительный источник (как правило, в размере не меньше требования кредитора по обеспеченному договору) с момента своего возникновения «привязан» к обеспеченному им обязательству; он будет существовать, пока будет сохраняться вероятность нарушения обеспеченного договора, поскольку предусматривается законом или договором исключительно с целью защиты кредитора на случай нарушения договора должником.

Особое внимание уделяется вопросам соотношения обеспечений с мерами гражданско-правовой ответственности и оперативного воздействия. Содержание предоставляемой ими защиты кредитору (за счет обеспечительного источника или иным способом) позволяет опровергнуть теорию двойственной природы (способ обеспечения и мера ответственности) неустойки и задатка; объяснить природу удержания существованием самостоятельных способов защиты: 1) права кредитора на удержание вещи должника (мера оперативного воздействия – ст. 594 ГК Украины) и 2) права кредитора на удовлетворение своего требования за счет обращения взыскания на удерживаемую вещь (способ обеспечения – ст. 597 ГК Украины).

Дается характеристика особенностей реализации удержания, залога, поручительства и гарантии как поименованных способов обеспечения исполнения обязательства, а также исследуются проблемы, возникающие на практике при их использовании в качестве способов защиты прав кредитора в связи с нарушением должником обеспеченного договора.

Ключевые слова: обеспечение обязательств; неустойка, задаток, поручительство, гарантия, залог, удержание; меры оперативного воздействия, меры ответственности; меры охраны; способы защиты прав кредитора; нарушение договора.

SUMMARY

Puchkovska I. Yo. Theoretical problems of obligations securing. – Qualifying scientific work printed as the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Legal Sciences Degree in specialty 12.00.03 «Civil law and Civil Proceedings; Family law; International Private law». – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2018.

The dissertation contains a complex analysis of theoretical and practical problems of the types of securing of obligations fulfillment. The work deals with the problems of their conception, legal nature, performed functions and characteristics; peculiarities of the implementation of the named types of security.

The protective nature of the securities – acknowledgement of them as ways of protecting of the creditor's rights established in the case of the agreement violation by the debtor.

A defining characteristic of the types of securing is revealed – securing source – specific assets (pledge and deduction) or obligation of a third party to the creditor (warranty and guarantee), at the expense of which the creditor is given the fulfillment of the obligations violated by the debtor in the order of the protection of his rights.

Differentiation of securities with measures of responsibility and operational influence is carried out; the double nature of the penalty and the deposit is refuted; the nature of the deduction is given grounds. The criterion for establishing of «other» types of security is defined.

Key words: securing of obligations; penalty, deposit, warranty, guarantee, pledge, deduction; measures of operative influence; measures of responsibility; erasures of protection; ways of protection of the creditor's rights; breach of contract.

Відповідальна за випуск
кандидат юридичних наук, доцент
Н. В. Коробцова

Підписано до друку «07» травня 2018 р. Формат 60х90 ¹/₁₆
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Ум. друк. арк. 1,9 Облік.-вид. арк. 2,05.
Тираж 150 прим. Зам. № 154

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77